1.1 Üretim Faktörleri

Üretim faktörleri gelirleri; **ücret, faiz, rant ve kâr geliri** olarak ifade edilir. Üretim faktörleri, mal ve hizmet üretimi için kullanılan temel girdiler veya kaynaklardır. Ekonomik kalkınma düzeyine ulaşmak için üretim faktörlerini doğru tanımak önemlidir, çünkü faktörlerin tanımlanması hem üretim sürecini hem de ortaya çıkan gelirin bölüşümünü etkiler.

Geleneksel iktisat teorisine göre dört temel üretim faktörü bulunmaktadır: Toprak (Doğal Kaynaklar), Emek (İşgücü), Sermaye ve Girişimci (Müteşebbis). Bu faktörlerin her biri, üretime katılması karşılığında bir gelir elde eder:

- **Toprak (Doğal Kaynaklar):** Mal ve hizmet üretiminde kullanılan fabrika arazisi, doğal madenler, mineraller, iklim ve su gibi her türlü yeraltı ve yerüstü zenginliklerdir. Toprağın üretilmemiş, tabiatta hazır olarak bulunan bir kaynak olduğu belirtilir. Toprak kullanımının karşılığı olan gelir **ranttır**. Ekonominin tümü açısından toprak arzının sabit olduğu söylenebilir.
- **Emek (İşgücü):** Mallar ve hizmetleri üretmek için kullanılan insanların tüm fiziki ve zihinsel faaliyet ve çabalarıdır; ülkenin nüfusu emek ya da işgücünün kaynağını oluşturur. Emeğin üretime katılması karşılığında elde ettiği pay ise **ücrettir**. Ücret emeğin fiyatıdır. İşgücü arzı kısa dönemde oldukça katı ve az esnekken, uzun dönemde nüfus artışına paralel olarak artış gösterebilir.
- **Sermaye:** İktisatçılar tarafından "üretilmiş üretim araçları" olarak tarif edilir. Fiziki sermaye (makine, teçhizat, bina) ve beşeri sermaye (eğitimli işgücü) olarak da ayrılabilir. Sermayenin üretimde kullanılması halinde sermaye sahibine ödenecek fiyat **faiz** olmaktadır. Sermaye miktarı hanehalkının tasarruflarına bağlıdır; faiz oranı arttığında sermaye arzı artar. Kısa dönemde sermayenin arttırılması zor olmakla birlikte uzun dönemde gelir artışı ve dış borçlanma yoluyla artabilir.
- **Girişimci (Müteşebbis):** Mal ve hizmet üretmek amacıyla diğer üç üretim faktörünü bir araya getirerek üretim sürecini başlatan ve bunun için risk üstlenen insan yeteneği ve işlevidir. Serbest piyasa ekonomisinde üretimle ilgili temel kararları girişimci üstlenir. Müteşebbis, diğer üretim faktörlerinden farklı olarak alınıp satılamayan, piyasası ve fiyatı olmayan bir faktördür. Müteşebbisin üretime katılmasının ve organizasyonu gerçekleştirmesinin sebebi, elde etmeyi beklediği **kâr** olgusudur.

1.2 Makro İktisat ve Üretim Faktörleri Gelirleri Bağlamı

Makro iktisat, ekonominin bütününü ele alarak milli gelir, istihdam, yatırım, büyüme, kalkınma, enflasyon ve üretim gibi kavramları inceleyen bir iktisat dalıdır. Üretim faktörleri ve onların gelirleri, makro iktisadi analizlerin temelini oluşturur:

1. **Toplam Hasıla ve Gelir Yöntemiyle GSYİH Hesaplaması:**

- Üretim faktörleri, ürettikleri **toplam hasıla** değerini kendi aralarında **ücret, faiz, rant ve kâr geliri** olarak bölüşürler.
- Bir ekonomide 1 yıl içinde üretim faktörleri tarafından üretilen nihai mal ve hizmetlerin para cinsinden değeri **toplam hasıla** veya **toplam arzı** ifade eder.
- **Gelir yöntemi** ile Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) hesaplanırken, üretim sürecinde yer alan emek, sermaye, doğal kaynaklar ve girişimci faktörlerinin bu faaliyetlerinden elde ettikleri gelirlerin toplanması yoluna gidilir. Bu hesaplama, **Yurtiçi Gelir** kavramına eşdeğerdir: **Yurtiçi Gelir = Ücret + Faiz + Rant + Kâr**. Bu aynı zamanda "emek gelirleri + sermaye gelirleri + doğal kaynak gelirleri + müteşebbislerin gelirleri" toplamıdır.
- **Milli gelir** ise coğrafi esası değil, milliyet esasını dikkate alır; yurtiçi gelirden yabancıların yurt içindeki faaliyetlerinden elde ettikleri geliri çıkarıp, yerli faktörlerin yurtdışında elde ettikleri geliri eklemek gerekir. Milli gelir, sadece üretim faktörlerinin verimli hizmetleri karşılığı elde ettikleri **asli geliri** kapsar.
- **Şahsi Gelir (Kişisel Gelir)**, üretim faktörlerinin verimli hizmet karşılığı olup olmadığına bakılmaksızın cebine giren gelirle ilgili bir kavramdır. Bu, milli gelirden emekli kesenekleri, sosyal güvenlik aidatları, dağıtılmayan şirket kârları ve kurumlar vergisi çıkarılıp, transfer ödemeleri eklenerek bulunur.
- **Kullanılabilir (Harcanabilir) Gelir** ise şahsi gelirden vasıtasız vergiler (gelir vergisi) çıktıktan sonra geriye kalan gelirdir ve makro iktisat analizlerinde esas alınır.

2. **Ekonomik Büyüme:**
   - İktisadi büyüme, bir ülkenin reel GSYİH'sının zaman içinde artmasıdır. Bu büyüme, **üretim sürecinde kullanılan faktörlerin miktarının artması** ile ortaya çıkabileceği gibi, **mevcut faktör miktarı değişmeksizin verimlilik artışı** ile de gerçekleşebilir.
   - Üretim arttığında, hanehalklarının, firmaların ve devletin satın alabileceği mal ve hizmet hacmi yükselir, bu da toplumun refah seviyesini artırır.
3. **İstihdam ve İşsizlik:**
   - Makro iktisadın temel politika amaçlarından biri istihdam düzeyini artırmaktır.
   - Bir ülkede toplam üretimin artması, genellikle başta emek istihdamı olmak üzere üretim faktörlerinin kullanımının artmasıyla mümkündür. Artan istihdam, işsizliğin azalması anlamına gelir.
   - **Doğal işsizlik**, mevsimlik işsizlik, geçici işsizlik ve yapısal işsizlik toplamına verilen addır ve bir ülkedeki tüm emeğin istihdam edildiği durumda dahi söz konusudur.

1.3 Gelir Dağılımı ve Üretim Faktörleri Gelirleri Bağlamı

Üretim faktörlerinin fiyatlandırılması ve dolayısıyla elde ettikleri gelirler, ekonomide gelirin nasıl bölüşüldüğünü doğrudan etkiler.

1. **Fonksiyonel Gelir Dağılımı:**

- **Gelir dağılımı**, bir ekonomide genellikle bir yılda elde edilen toplam gelirin, geliri elde edenler arasında nasıl dağıldığını gösterir.
- Gelirin hanehalkları arasındaki bölüşümüne **kişisel gelir dağılımı** denirken; üretim faktörleri arasındaki bölüşümüne ise **fonksiyonel gelir dağılımı** denir.
- Fonksiyonel gelir dağılımı, milli gelir içinde üretim faktörlerinin (sermaye, faiz, rant payı ile ücret payı) payları mukayese edilerek verilir. Bu, üretim sürecinde ortaya çıkan dağılım olduğundan, buna aynı zamanda **birincil gelir dağılımı** da denir.

2. **Gelir Dağılımı Eşitsizliği ve Devlet Müdahalesi:**
   - Bir ülkede üretime katılan emek, sermaye, doğal kaynaklar ve girişimciler üretimden aynı oranda gelir elde etmezler.
   - Neo-klasik iktisat, her üretim faktörünün üretime sağladığı katkı oranında payını aldığını ve bölüşümün adil olduğunu ileri sürse de, uygulamada bu durumun geçerli olmadığı ve Türkiye'de gelir dağılımının çok adaletsiz olduğu hesaplanmıştır.
   - Özellikle işçiler, katkıları oranında pay alamadıklarında verimliliklerini düşürerek önemli olumsuz sonuçlara yol açabilirler. Emeğin gelirden aldığı payın azlığı, toplam talebin azalmasına ve arz fazlasına bağlı olarak genel ekonomik dengelerin bozulmasına neden olabilir.
   - Bu adaletsizlikler nedeniyle, devletin gelir dağılımına müdahale etmesi kaçınılmaz hale gelmektedir. Hükûmetlerin birincil gelir dağılımına müdahale etmesi sonucunda ortaya çıkan gelir dağılımına ise **ikincil gelir dağılımı** adı verilir.

Özetle, üretim faktörleri ve onların elde ettiği gelirler (ücret, faiz, rant, kâr), bir ekonominin temelini oluşturur. Bu gelirler, hem ulusal gelirin hesaplanmasında ana bileşenler olarak makroekonomik faaliyetin ölçülmesini sağlar, hem de milli gelir içindeki payları aracılığıyla fonksiyonel ve kişisel gelir dağılımı yapısını belirler. Gelir dağılımındaki dengesizlikler ise ekonomik ve sosyal istikrar açısından devlet müdahalesini gerektiren önemli makroekonomik sorunlara yol açabilir.